

הַלְבוֹת תְּשׁוּבָה פָּרָק ו

א. פְּסוּקִים הַרְבֵּה יֵשׁ בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי הַנְּבִיאִים שֶׁהֵן נִרְאִין כְּסוֹתְרִין עֵיקָר זֶה, וְנִכְשָׁלִין בָּהֶן רַב הָאָדָם; וַיַּעֲלֶה עַל דַּעְתָּם מִהֵן שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה, וְשָׂאִין לְבוֹ שֶׁלָּאָדָם מְסוּר לוֹ לַהֲטוֹתוֹ לְכָל אֲשֶׁר יִרְצֶה. וְהִרְיִי מִבָּאֵר עֵיקָר גְּדוֹל שְׂמֻמָּנוּ תִּדַּע פָּרוּשׁ כָּל אוֹתָן הַפְּסוּקִים.

ב. בְּזִמָּן שֶׁאָדָם אֶחָד, אוֹ אֲנָשִׁי מְדִינָה חוֹטְאִים, וְעוֹשֶׂה חַטָּא חָטָא שֶׁעָשָׂה מִדַּעְתּוֹ וּבְרָצוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ רָאוּי לַהֲפָרַע מִמֶּנּוּ; וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ הֵיאָךְ יִפְרַע. יֵשׁ חָטָא שֶׁהָדִין נוֹתֵן שְׁנִפְרָעִין מִמֶּנּוּ עַל חָטָאוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה, בְּגוֹפּוֹ אוֹ בְּמֻמּוֹנוֹ אוֹ בְּבָנָיו הַקְּטָנִים: שְׂבָנָיו שֶׁלָּאָדָם הַקְּטָנִים שָׂאִין בָּהֶם דַּעַת וְלֹא הִגִּיעוּ לְכָלֵּל מַצּוּוֹת, כְּקִנְיָנוֹ הֵן כְּתוּב "אִישׁ בַּחֲטָאוֹ, יוֹמֶת" (מַלְכִּים ב יד, ו; וְרָאָה דְּבָרִים כד, טז), עַד שִׁיעָשָׂה "אִישׁ".

ג. וַיֵּשׁ חָטָא שֶׁהָדִין נוֹתֵן שְׁנִפְרָעִין מִמֶּנּוּ לְעוֹלָם הַבָּא, וְאֵין עוֹבֵר עָלָיו שׁוּם נֶזֶק בְּעוֹלָם הַזֶּה. וַיֵּשׁ חָטָא שְׁנִפְרָעִין מִמֶּנּוּ עָלָיו בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְלְעוֹלָם הַבָּא. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים, בְּזִמָּן שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה; אָבֵל אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה, הַתְּשׁוּבָה כְּתָרִים לִפְנֵי הַפְּרָעָנוּת. וְכֵשֶׁם שֶׁאָדָם חוֹטָא בְּרָצוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ, כֵּךְ הוּא עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה בְּרָצוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ.

ד. וְאִפְשָׁר שִׁיחָטָא הָאָדָם חָטָא גְּדוֹל אוֹ חָטָאִים הַרְבֵּה, עַד שִׁיתֵּן הָדִין לִפְנֵי דִין הָאֱמֶת שִׁיְהִיָּה הַפְּרָעוֹן מִזֶּה הַחוֹטָא עַל חָטָאִים אֵלּוֹ שֶׁעָשָׂה בְּרָצוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ, שְׂמוֹנֵעִין מִמֶּנּוּ הַתְּשׁוּבָה וְאֵין מְנִיחִין לוֹ רְשׁוֹת לָשׁוּב מִרְשָׁעוֹ, כְּדִי שִׁימּוֹת וַיֵּאבֹד בַּחֲטָאִים שֶׁעָשָׂה. הוּא שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר עַל יְדֵי יִשְׁעִיהוּ, "הַשָּׁמַן לֵב-הָעָם הַזֶּה . . . וְשָׁב וּרְפָא לוֹ" (יִשְׁעִיהוּ ו, י). וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיְהִי מְלַעְבִּים, בְּמִלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים, וּבּוֹזִים דְּבָרָיו, וּמִתַּעֲתָעִים בְּנִבְאָיו: עַד עָלוֹת חֶמֶת-ה', בְּעִמּוֹ עַד-לֹאִין מְרַפָּא" (דְּבָרֵי הַיָּמִים ב לו, טז) כְּלוּמָר חָטָאוֹ בְּרָצוֹנָם וְהִרְבּוּ לִפְשָׁע, עַד שֶׁנִּתְחַיְבוּ לְמָנַע מִהֵן הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא הַמְרַפָּא.

ה. לְפִיכָךְ כְּתוּב בַּתּוֹרָה "וְאָנִי, אֲחִזֵּק אֶת-לֵב-פָּרַעָה" (רָאָה שְׁמוֹת ד, כא; שְׁמוֹת יד, ד): לְפִי שֶׁחָטָא מַעֲצָמוֹ תַּחֲלָה וְהִרַע לְיִשְׂרָאֵל הַגָּרִים בְּאַרְצוֹ, שֶׁנֶּאֱמָר "הִבָּה נִתְחַכְמָה, לוֹ" (שְׁמוֹת א, י), נִתֵּן הָדִין לְמָנַע מִמֶּנּוּ הַתְּשׁוּבָה, עַד שְׁנִפְרָעִין מִמֶּנּוּ; לְפִיכָךְ חִזַּק הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת לְבוֹ.

ו. וְלָמָּה הָיָה שׁוֹלַח לוֹ בְּיַד מֹשֶׁה וְאוֹמֵר לוֹ שִׁלַּח וַעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה, וּכְבָר אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שָׂאִין אֶתָּה מִשְׁלַח, שֶׁנֶּאֱמָר "וְאֶתָּה, וְעַבְדֶּיךָ: יִדְעָתִי . . ." (שְׁמוֹת ט, ל), "וְאוֹלָם, בַּעֲבוּר זֹאת הָעֲמֻדָתִיךָ" (שְׁמוֹת ט, טז) כְּדִי לְהוֹדִיעַ לְבָאֵי הָעוֹלָם, שֶׁבְּזִמָּן שְׂמוֹנֵעַ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַתְּשׁוּבָה לַחוֹטָא, אֵינּוּ יָכוֹל לָשׁוּב, אֲלֹא יָמוּת בְּרִשְׁעוֹ שֶׁעָשָׂה בַּתַּחֲלָה בְּרָצוֹנוֹ.

ז. וְכֵן סִיחֹן לְפִי עֲוֹנוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ נִתְחַיֵּב לְמָנַע הַתְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמָר "כִּי-הִקְשָׁה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת-רוּחוֹ, וְאִמָּץ אֶת-לִבּוֹ" (דְּבָרִים ב, ל). וְכֵן הַפְּנִיעָנִיִּים לְפִי תוֹעֲבוֹתֵיהֶם מָנַע מִהֵן הַתְּשׁוּבָה עַד שֶׁעָשׂוּ מִלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמָר "כִּי מָאת ה' הִיָּתָה לְחִזָּק אֶת-לִבָּם לְקִרְאֵת הַמִּלְחָמָה אֶת-יִשְׂרָאֵל, לְמַעַן הַחֲרִימָם" (יְהוֹשׁוּעַ יא, כ). וְכֵן יִשְׂרָאֵל בִּימֵי אֱלִיהוּ לְפִי שֶׁהִרְבּוּ לִפְשָׁע, מָנַע מֵאוֹתָן הַמְרַבִּים

תשובה, שנאמר "ואתה הסבת את-לפם, אחרנית" (מלכים א יח, לז), כלומר מנעת מהן התשובה.

ח. נמצאת אומר שאין האל גוזר על פרעה להרע לישראל, ולא על סיחון לחטא בארצו, ולא על הכנעניים להתעיב, ולא על ישראל לעבד עבודה זרה; אלא כלן חטאו מעצמן, ונתחייבו כלן למנע מהן התשובה.

ט. ובענין זה שואלין הנביאים והצדיקים בתפלותיהם מה' לעזרם על דרך האמת, כמו שאמר דויד "הורני ה', דרכך" (תהילים כז, יא; תהילים פו, יא) כלומר אל ימנעוני חטאי דרך האמת, שממנה אדע דרכך ויחוד שמך. וכן זה שאמר "ורוח נדיבה תסמכני" (תהילים נא, יד), כלומר תניח רוחי לעשות חפצה ואל יגרמו לי חטאי למנעני התשובה, אלא תהיה הרשות בידי, עד שאחזור ואבין ואדע דרך האמת. ועל דרך זו, כל הדומה לפסוקים אלו.

י. ומה הוא זה שאמר דויד "טוב-וישר ה'; על-כן יורה חטאים, בדרך. ידרך עננים, במשפט; וילמד עננים, דרכו" (תהילים כה, ח-ט). זה ששלח להם נביאים מודיעים להם דרכי ה', ומחזירין אותן בתשובה. ועוד שנתן בהם כוח ללמד ולהבין, שמדה זו בכל אדם, שכל זמן שהוא נמשך בדרך החכמה והצדק, מתאווה להן ורודף אותן. והוא שאמרו חכמים בא לטהר, מסייעין אותו כלומר ימצא עצמו נעזר על הדבר.

יא. והלוא כתוב בתורה "ועבדום, וענו אתם" (בראשית טו, יג), הרי גזר על המצריים לעשות רע; וכתוב "וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר-הארץ" (דברים לא, טז), הרי גזר על ישראל לעבד עבודה זרה. ולמה נפרע מהן: לפי שלא גזר על איש פלוני הידוע, שיהיה הוא הזונה; אלא כל אחד ואחד מאותן הזונים שעבדו עבודה זרה אלו לא רצה לעבד, לא היה עובד. ולא הודיעו הבורא, אלא מנהגו שלעולם. הא למה זה דומה לאומר העם הזה, יהיה בהן צדיקים ורשעים. לא מפני זה יאמר הרשע כבר נגזר עליו שיהיה רשע, מפני שהודיע הקדוש ברוך הוא למשה שיהיה רשעים בישראל, כענין שנאמר "פי לא-יחדל אביון, מקרב הארץ" (דברים טו, יא).

יב. וכן המצריים, כל אחד ואחד מאותן המצרים והמריעים לישראל, אלו לא רצה להרע להם, הרשות בידו שלא גזר על איש ידוע, אלא הודיעו שסוף זרעו להשתעבד בארץ לא להם. וכבר אמרנו, שאין כוח באדם לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא דברים שעתידין להיות.